

Сыныптас

Қамшының сабындай ғана адам өміріндегі шыбық мініп, балапан құған балалық шақтың, одан кейінгі мектеп қабырғасындағы бозбала кездегі сыныптастардың, есейіп ержеткен студенттік дәуреннің әрқайсысының жөні де, жолы да бөлек. Әсіресе, періштедей пәк алаңсыз оқушы кездерді айтсаңызшы. Ол кездері тұлымы желкілдеген ойын баласының өмірге, адамдарға деген кіршіксіз көзқарасы, ойлауы, киім киісі, жүріс-тұрысы, тіпті отырып алып қиялданатын армандары да ұқсас болады. Бала күнгі достың өмірде кездесетін өзге дос-жараннан ыстығырақ көрінері содан да шығар. Ондай дос әркімде бар. Мәселен, Президент Назарбаев та сол өмір заңдылығын басынан кешіп, есею, ержету шақтарын өзінің тұрғыластарымен бірге өткізді. Сондай жанның бірі Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевпен он жыл бірге оқыған сыныптасы – Сәдуақас ЕСІМБАЙ.

– Сәдуақас аға, бәріміз де мектеп табалдырығын аттап, мұғалімнің алдын көріп, оқушы болдық қой. Бүгінде он жыл бірге оқыған сыныптастарымызды көрсек, тәтті қиялға беріліп, балалық шағымызға саяхат жасап, мәре-сәре болып жатамыз. Бірақ, Мемлекет басшысымен он жыл бірге оқу әркімнің пешенесіне жазыла бермейтін белгілі. Осы ретте Президент Нұрсұлтан Әбішұлының қандай оқушы, қандай сыныптас болғаны бәрімізді қызықтырады. Балалық шақ ертегісіне шегініс жасап көрсеңіз...

– Рас, айтасыз. Жалғыз мен ғана емес, Шамалғандағы, одан кейін Қаскелеңдегі Абай атындағы орта мектепті 1958 жылы бітірген түлектері, балалық шағымызды, бозбалалық дәуренімізді тәуелсіз елдің Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаевпен байланыстырғаны үшін тағдырымызға дән ризамыз. Әңгімені ретімен бастайын. Біздер 1947-1948 оқу жылында Шамалғандағы Фурманов атындағы сабақтар орыс, қазақ тілдерінде жүретін аралас орта мектептің табалдырығын Нұрсұлтанмен бірге аттадық. Маған қарағанда бойы сұңғақтау, өткір көзді, аққұба келген, үстіндегі киімдері өзіне өлшеп тіккендей жарасып тұрған баламен бірге отырдым. Таныстық, есімі Нұрсұлтан екен. Алғашқы жылдары әкешесі тауда тұрды. Бір-екі жылдан кейін Шамалғанға көшіп келді. Көрші болдық. Ол уақытта қазіргідей емес, бес-он баланың басы құралса, бір сынып деп оқи беретінбіз. Отан соғысы жылдарының зардабы және партияның талабымен ауылдың зиялы азаматтары балаларын орыс мектебіне бергендіктен, қазақ сыныбында алты-жеті бала ғана оқыдық. Бұл күн сайын барлық пәннен сабаққа дайындалып баруға міндеттейтін. Ал күнде барлық пәннен баға алуымыз бәрімізді тұрақтылыққа, бейімділікке үйретті. Шамалғанда көптеген ұлттардың өкілдері тұрды. Солардың балаларымен араласып-құраласып қатар өстік. Таудан сарқырай құлаған өзеннің сұп-суық суына түсуші едік. Соның бойында мал жайдық. Балалық-ай десеңші, азаннан кешке дейін ойынға тоймайтынбыз. Қыста сол өзенде коньки немесе жотаға шығып шаңғы тебетінбіз. Үй шаруасынан да қалмайтынбыз, көкөніс көшеттерін отырғызып, оларды суарып, шөбін жұлып, күзде жиын-терімге қатысамыз. Сұлтан және Қадырғали Байбек үшеуміздің бірінші сыныптан бастап мектепті бітіргенге дейін жұбымыз жазылған жоқ.

– «Бір әріпті үйреткен де, он әріпті үйреткен де ұстаз» деген. Алғашқы мұғалімі жайлы Елбасы қашанда жақсы лебіз білдіріп отырады. Жақсы ұстаз да ана сияқты ақ тілеулі болады емес пе?

– Бізді біріншіден төртінші сыныпқа дейін барлық пәннен сабақ беріп, қолымызға алғаш қалам ұстатқан ұстазымыз, аса қадірлі мұғаліміміз Тәкура (Тэкку) Алғадайқызы Ысмайылова (1922-1990) еді. Міне, сол алғашқы ұстазымыз біз сияқты жүздеген кара домалақ балғындарды тәрбиелеп, қанаттандырып, өз қолымен мектептен түлетіп ұшырды. Мектеп бітіргеннен кейін де шәкірттерінің өмір жолын қадағалап, ылғи да сұрастырып отыратын. Сондай кездесудің бірінде маған Сұлтанدى мақтап: «Сұлтан шәкіртімнің мектеп қабырғасында мені таңғалдырғаны – оның ұстазға деген соншалықты ықыласты ілтипаты, оқуға деген жауаптылығы, одан кейін бойындағы бекзаттылығы, жан дүниесінің жарқындылығы, мейірбандылығы. Оның ойлау қабілеті, сөйлеу мәнері, ақыл-ойы жасына лайық емес-ті. Алғыр, есте сақтау қабілеті мықты еді. Өне, көрдіңдер ме, қандай қызмет атқарып жүргенін!» – деуші еді жарықтық апай еңбегінің жемісіне масаттанып.

«Мектеп – білім ордасы, ұстаз – мектеп тұлғасы» – дейді халық даналығы. Мектептегі алғашқы ұстазымызға деген біздің сүйіспеншілігіміздің айғағы – біз біліммен қоса жақсы тәлім-тәрбие алдық. Хат танымайтын балалар, ұстаздың айтқанын Пайғамбардың хадистеріндегі сезіндік. «Екілікке жылап, жасыңды төккенше – бестікке терінді төк», «Білім алмай – болдым деме, еңбек етпей – толдым деме» деген қағидаларды ғұмыр бойына ұстанған ұлағатты ұстазымыздың өмірімізге берген тәлімгерлігі де, даналығы да шексіз еді-ау. Сондықтан да біз алғашқы ұстазымызды еш уақытта ұмытпаймыз.

1990 жылы Тәкура Алғадайқызы қайтыс болғанда, Сұлтанның апайдың қызы Қарлығашқа: «Үлкен ұстаз, мейірбан ана, кең пейілді, парасатты азамат, көпшілік құрметтісі Тәкеңнің күтпеген жерден келген қазасы бәрімізді қатты күйзелтіп, тебірентіп кетті. Қайғы-мұңдарыңызға ортақпыз! Қадірлі ұстазымыздың ел азаматтарын тәрбиелеп өсірудегі өлшеусіз еңбегі ешқашанда ұмытылмайды. Ол кісінің асыл қасиеттері, жарқын бейнесі біздің жүрегімізде әрдайым сақталады. Жатқан жері жайлы, топырағы торқа болсын!» деген көңіл айтқан жеделхат жолдауы шәкірттің ұстазға деген таза махаббатының айғағы болса керек.

– Сәдуақас аға, Президенттің отбасымен жиырма жылдай құдайы көрші болған екенсіз. Жақсы көрші алыстағы ағайын-туғаныңнан да жақын деп жатады...

– Оныңыз рас, Әбіш аға мені бір көргеннен бауырына тартып, соғыстан келмеген әкемді есіне алып, менімен ересек адамдай сөйлесетін. Ол кезде мен де батырсынып, қысылмай-ұялмай ол кісіге көп әңгіме айтушы едім. Әбіш әкеміз сөзімді бөлмей, түгел тыңдап, дұрысын дұрыс деп, қателігін көзге айтатын. Оның үстіне бос әңгімені ұнатпайтынын білгендіктен, әдетте мен келе сала ағаның (мен де «аға» дейтінмін) істеп жатқан жұмысына көмектесіп, ұзақ әңгіме-дүкен құратынбыз. Әңгімелері өте қызық әрі ұзақ болушы еді. Әбіш әкемізбен жиырма жылдай көрші болғанда, екі қолын алдына салып отырғанын көрмеспін. Үйінде болсын, бау-бақшасында болсын, әрқашанда қимыл-тіршілік үстінде жүретін. Қыстың күні радиоқабылдағышты қосып қойып, әйтеуір бір пайдалы іспен айналысатын. Сұлтанدى еңбекке жас кезінен баулыған әкесі еді. Сол кісіден еңбексүйгіштікті, табандылықты, өткірлікті, шындықты үйреніп, тәлім-тәрбие алды десем, қателесе қоймаспын.

Сұлтанды алғаш мектепке жетектеп әкелген анасы – Әлжан шешеміз еді. Колхоз жұмысынан, үй шаруасынан қолы босай бермесе де, бастауыш сыныптарға жиі келіп, оқу жайын, үлгерімін, тәртібін үнемі қадағалап, сұрап-біліп тұратын. Баласы сабақтан келгеннен кейін тамағын беріп, біраз демалдырып, тапсырмаларын орындауына 2-3 сағат уақытын бөлетін. Ол кезде аулаға ешкімді кіргізбейтін. Анда-санда мен келіп қалсам, Сұлтанды ойынға жібермей, «үйде жоқ» деп, сырттан шығарып салатын. Көршілер немесе басқа да адамдар келсе, де оларға ақырын сөйлеткізіп, шаруаларын аулада бітіретін.

Бір күні бақшаның ішімен ақырын басып үйіне кірсем, Сұлтан айнаға қарап, үйге берген тапсырманы дауыстап айтып отыр екен. «Сенің өзің әртіс болайын деген ойың бар ма?» – деп күліп жібердім. «Оны өзім де білмеймін, бір тылсым күш айнаға тартып тұрады. Сабақты айнаның алдында пысықтағанды ұнатамын. Бір жағынан класта үйге берген тапсырманы айтқанда міңгірлеп тұрмайын дегенім ғой», – деп жауап берді. Сосын Сұлтанға: «Ойнап келейік» десем, «Маған ренжіме, біраздан кейін кел», – деп шығарып салды. Сегізінші сыныпты бітірген жылы үйге Әбіш әкеміз бен Әлжан анамыз екеуі келді. Әбіш аға мені жанына алып: «Сәдуақас, сенің әкең Омар екеуіміз Үшқоңырда колхоздың бойдақ танасын бақтық, дос болдық. 1942 жылы соғысқа кететін кезде үйге келіп, сені Әлжан екеуімізге табыстап: «Әбеке, мынау немісіннің қарқыны жаман, менің бұл қанды қырғыннан қайту-қайтпауым екіталай. «Жаман айтпай жақсы жоқ», қайтпай қалсам, артымнан ерген жалғыз тұяғым – Сәдуақасым саған аманат. Өкіл бала етіп, қамқорлығыңа алсаң, екі дүниеде ризамын», – деген еді. Аманат деген қиын нәрсе. Сол әкеңнің аманатын орындауға тырысудамыз», – деді. Сөйтіп, сол жылы қарындасым Айкүміс екеуіміз топыраққа сабан араластырып, кірпіш құйып, үй салдық. Сонда маған екі жылдай қолынан келген көмектерін аямаған өкіл әке-шешем мен Сұлтан үшеуінің қамқорлығын көзім жұмылғанша ұмытпаймын. Шамалғанның Октябрь көшесіндегі 100-ші үйді көршілеріміз қазір де «Сұлтан салған үй» деп атайды.

– *Адамның мінезі туғаннан қалыптасса керек. Оқып жүргенде Нұрсұлтан Әбішұлының қандай ерекше қасиеттерін байқадыңыз?*

– Бір күні Сұлтанның: «Осы ауылымызда және ауданымызда кім мықты?» деген сұрағына мен: «бригадир мықты» десем, «жоқ, колхоз бастығы» деді. Мен «райком мықты» дегеніме, «жоқ, бюро мықты» деді. «Сол бұйраң кім? Анау Мәскеудегі Орталық Комитеттің бұйрасы ма?» десем, «жоқ ауданның бюросын айтамын. Сол бюродағы қаралған адамдарды алдымен «бұйралап» жұмыстан шығарып, одан соң қамап тастайтын көрінеді. Шіркін, сол бюроньң мүшесі болсам деп армандаймын» дегенде, «Сұлтан, осы сенің армандарың әр түрлі бола бере ме? Өткен аптада «Лениншіл жас» газетін оқып отырғанда: «Тау-кен қазбаларын іздеймін. Менделеев кестесіндегі барлық элементтер Қазақстан жерінде бар екен. Солардың бәрін картаға түсіріп, кестеде жоқ басқа химиялық элементтерді де табар едім» дегенің қайда?» дедім. Сонда: «Ол арманыма ағам (әкесін осылай атайтын) келіспеді», – деді. Бірде Ұзынқарғалы қыстауында геологиялық партия мүшелерінің адасып кетіп, әбден қалжыраған, аттары өліп, жүк таситын түйесі кетіп қалып, өздері өлім халінде жатқан жерінде ағам ауыздарына су тамызып, екі-үш күн әлдендіріп, олардың жүруге шамасы келгеннен кейін Алматыға аттандырған. Соны мысалға келтіріп: «Сондай геолог болғың келе ме?» – деп сөзін қысқа қайырған.

Әкесі Сұлтанның оқуын жалғастыруы керек екенін жақсы түсінетін. Әбіш ағаның отбасына бас сұққан мектеп директоры да, мұғалімдер де бір ауыздан Сұлтанның әрі қарай

оқуы керектігін әрқашан айтатын. Осы көзқарасты адасқан геология партиясының бастығы, қауға сақал да айтыпты. «Осы балаң кейін үлкен бастық болады, ел басқаруы мүмкін, бірақ КСРО-ны емес, ол үшін азиат болмау керек. Балаңның көзінен от ұшқыны сезіліп тұр» депті.

Сұлтанның саясатқа, халықаралық мәселелерге, оның ішінде Ұлы Қытай мемлекетіне көңіл бөле бастауы сонау мектеп қабырғасынан басталған. Ол былай болған-ды. 1958 жылдың ақпан айында Алматы облысы, Қаскелең аудандық «Коммунизм үшін» газетінің редакторы Үсенбай Тастанбековті аудандық комсомол хатшысы В.Кудрин кабинетіне шақырып, Қытайдан бір хат келгенін, ол хатты БЛКЖО (ВЛКСМ) Орталық Комитеті арнайы біздің ауданға жібергенін айтып, оны редакторға табыс етеді. Қытай тілінде жазылған хатты ҚХР-дың Сычуань провинциясы, Цзыгун қаласындағы №5 орта мектептен Чжоу Бай-Сяо жолдапты. Хатты қазіргі «Егемен Қазақстан» газетінің қызметкері Ақас Садықов аударған екен. Оның мәтінінде Кеңес Одағының жетістіктерін айта келе, өзінің «халық мұғалімі» деген абыройлы қызметке орналасқан комсомол екенін, бала кезден осы елмен жете танысуға құмарлығын, ол үшін сондағы бір комсомол мүшесімен байланыс жасап, достық пейілмен хат алысып тұруға тілек білдіріп, өзінің және Янцзы өзеніне салынған көпірдің суретін жібереді. Редакция алқасы қытайлық досқа Абай қазақ орта мектебінің оныншы сынып оқушысы, үздік шәкірт, белсенді комсомол мүшесі, қоғамдық жұмыстарға араласып жүрген Сұлтанды лайықты деп табады. Ал Сұлтанның жазған хаты аудандық «Коммунизм үшін» газетінде (16.03. 1958 ж.) қытай досының жіберген суреттерімен қоса жарияланды. Мақаланы оқи сала Сұлтанға барып: «Баспасөз бетіне тұңғыш шығуыңмен! Бұдан бұлай сені газет пен журналдан ылғи да көретін болайық!» – деп тілегімді білдірдім. «Сәдуақас, ұлы Лениннің айтқаны бар емес пе: «Коммунизм – Совет өкіметі және бүкіл елді электрлендіру» деп, ел түгелге жуық электрлендірілу алдында тұр. Енді коммунизмді толықтай жеңу үшін КПСС (КОКП) ОК-нің Бас хатшысы Н.С.Хрущев айтқандай, электрлендіруге қоса бүкіл елді химияландыру» қажет. Мектеп бітіргеннен кейін химия саласының бір мықты маманы болсам деген ойым бар», – деді. «Ойың дұрыс», – дедім.

– Сәдуақас аға, Нұрсұлтан Әбішұлының өнерге жақындығы кішкене кезінен байқалған ба еді?

– Әрине. Өйткені, ата-анасы ауылдағы ең өнерпаз адамдар болды. Әке-шешесінің тәрбиесін көріп өскен Сұлтан да өнерден құралақан емес еді. Жетінші сыныпқа көшкенге дейін домбыра шертіп, мандолин мен күйсандықта ойнап, қазақтың халық әндерін нақышына келтіріп шебер орындайтын. Реті келгенде әзіл-қалжыңның да түбін түсіретін.

Туа біткен таланты, ұйымдастырушылық қабілеті көптің бірі болып қара көбейтіп ортада жүруді қаламауы, бала кезінен қалыптаса бастаған белсенділік, іскерлік қасиеттері Сұлтан сол кездің өзінде-ақ көш басына жетеледі. Ұлы адамдардың, белгілі тұлғалардың, кеменгер ойшылдардың негізі, зерделік санасы, сана құдіреті сонау балалық кезде қалыптасатынын Сұлтан дәлелдеп отыр деп айта аламын.

Әңгімелескен Гүлзейнеп СӘДІРҚЫЗЫ

Суретте: Н.Ә.Назарбаевтың он жыл бірге оқыған достары Сәдуақас пен Қадырғали.